

Enšpígl

S historickou věrností Enšpíglu už je to sporné. V kostelní věži německého města Mölln býval ještě před pár desetiletími náhrobní kámen se jménem Eulenspiegel a se znakem sovy a zrcadla, a kdo má náhrobek, musel žít, ale historky o něm pocházejí ze století 14. a kámen je z počátku století 17.

Eule znamená německy sova, Spiegel zrcadlo. Počeštěně Enšpígl. Ve starých záznamech se však jmenuje Ulenspieghel, a to nemá se sovou ani zrcadlem nic společného. Ale v Německu v jedné vsi se opravdu narodil chlapec jménem Till Ulenspeighel, ten se později potuloval světem a prováděl všelijaké kousky, zvláště spadeno měl na nepoctivé měšťany, řemeslníky i obchodníky. Nenechal si od nich nic líbit a každou křivdu vtipně odplácel. V očích venkovanů i tovaryšů se stal hrdinou.

Příběhy vyšly knižně už ve století 15. a rychle se rozběhly do světa. Česky vychází poprvé už roku 1576.

Enšpígl ševcem

Netrvalo dlouho a Enšpígl se sešel kdesi s ševcem, který místo práce raději okouněl po jarmarcích a najal si Enšpíglu za pomocníka. Jednou odcházel z domu a nařídil mu:

„Budeš krájet kůži a vezmeš to, jak stádo běží. Krájej malé i velké!“ Chtěl tím říci, aby nakrájel na malé i velké boty.

„Dobrá, mistře,“ přisvědčil Enšpígl, a jak mistr odešel, dal se do práce. Nakrájel z kůže podoby krav, telátek, ovcí, koz a prasátek, jak je viděl běžet pod okny, když je hnal pastýř na pastvu. Když byl hotov, rozestavil zvířátka po stolech a skříních a čekal.

Večer přišel mistr a spráskl rukama.

„Ale mistře, udělal jsem to přesně podle vašeho přání! Chtěl jste, abych krájel kůže, jak stádo běží.“

„Lžeš, nechtěl jsem přece, abys kůže kazil!“

„Mistře, nezlobte se, měl jsem nejlepší vůli vám vyhovět. Bylo to nedorozumění. Věřte, že byste sotva našel pomocníka, který by tak přesně dbal vašich rozkazů jako já.“

Několik dní bylo zas dobře. Až jednou ráno nakrájel mistr podešve větší i menší a řekl Enšpíglu, aby je přišil ke svrškům. „A nevybírej napřed jen velké a potom malé, potřebuji oboje, šij to dohromady.“ A odešel do trhu.

Enšpígl se pustil do práce. Vzal velkou podrážku a malý svršek a pevně to prošil dratvemi.

Jak to švec uviděl, zatmělo se mu před očima. Nekřičel však, jen sklesle řekl: „Jsi opravdu poslušný tovaryš, děláš doslova, co ti řeknu.“

„Tak se to patří,“ odpověděl Enšpígl, „kdo dbá rozkazů, vyhne se bití.“

„Máš pravdu,“ povzdechl si mistr, „ale já chtěl něco jiného. Chtěl jsem, abys ušil jednou pár velkých střeviců a pak zase pár menších. Tys mi zkazil kůži i boty. Těžko s tebou vyjít. Nejlepší bude, když se rozejdeme.“

Enšpígl však mistra udobřil a ten mu svěřil novou práci. Aby to zas špatně nedopadlo, podal mu mistr kopyto a řekl: „Zde máš kůži a nakrájej podešví podle tohoto kopyta.“

Šibal krájel opravdu podle toho kopyta, a nakrájel podešví jen na levou nohu. Mistr z toho byl zoufalý.

„Vždyť jste mi to tak poručil,“ hájil se Enšpígl. Švec toho však už měl dost a chtěl, aby mu tovaryš kůži zaplatil. „Na mizinu bys mě přivedl,“ zlobil se a ukazoval na dveře.

„Rozumím,“ řekl Enšpígl, „dojdu ke koželuhovi a přinesu novou kůži.“ Odešel a mistr na něho čeká dodnes.

Enšpígl slouží u kupce

V městě Hildesheimu byl bohatý kupec, který měl velikou a krásnou zahradu. Přicházel do ní na chvíli každý den, aby si odpočinul a prošel se na čerstvém vzduchu. Podivil se, když tam

jednou našel divně oblečeného chlapíka, který si hověl na trávníku. Byl to Enšpígl. Kupec se ho vyptal, kdo je a čím je.

„Jsem vyučený kuchař a hledám práci.“

„To se mi hodí,“ řekl kupec. „Moje žena pořád na vaření hubuje, možná že se jí zavděčím, když přivedu kuchaře. Budeš-li hodný a poslušný, přijmu tě do služby, plat budeš mít pěkný a dostaneš pořádné šaty.“

Enšpígl slíbil naprostou poslušnost. Kupec ho zavedl do domu a ptal se ho, jak se jmenuje.

„Bartoloměj,“ řekl šibal a vyslovoval dlouhé jméno schválně pomalu.

„To je moc dlouhé jméno, těžko bychom si ho pamatovali. Ale víš co, budeme ti říkat krátce Tol.“

„Pro mne za mne si mi říkejte jak chcete. Jen když mi u vás bude dobře a budete mi dávat dost do kuchyně, abych mohl dobře vařit.“

Když paní uviděla nového kuchaře v podivných šatech, skoro se ho lekla a nedůvěřovala mu. Ale kupec ji ujišťoval, že s ním bude spokojená.

Enšpíglovi nařídil: „Na zítřek nakup masa a velkou pečení, pozval jsem řadu hostí a chci, aby bylo všeho dost. Maso ráno uvař, ale pečení na rožni dej na chladnější místo, aby se nepřipálila!“

Šibal slíbil, že vykoná vše doslova. Ráno schystal vaření, pak napíchl pečení na rožeň a dal ji do sklepa mezi dva sudy piva, aby byla na chladnějším místě a nepřipálila se.

Když byli hosté pohromadě, přišel se kupec zeptat, je-li všechno připraveno.

„Ano, všecko je hotovo, až na tu pečení.“

„A co je s ní?“

„Je ve sklepě u ledu.“

„Jak to? A je už upečená?“

„Není,“ řekl Enšpígl, „nevěděl jsem, že ji chcete mít upečenou.“

Kupec vypravoval hostům, co mu kuchař provedl. Bylo z toho plno smíchu a kupec Enšpíglovi odpustil. Paní to však mrzelo, neboť věděla, že se bude o tom po městě povídat. I radila muži, aby toho divného chlapíka hned propustil, nebo že se dočká horších věcí. „Ale, ale,“ chlácholil ji, „díváš se na všechno moc černě. Ostatně ho zítra potřebuji jako kočího. Pojedeme s panem farářem na delší cestu.“

Enšpíglovi pak řekl: „Poslechni, Tole, připravíš na zítra vůz. Celý jej důkladně namaž, vyjedeme časně ráno, máme před sebou dlouhou cestu. Pojede s námi taky pan farář, tak ať je všechno v pořádku.“

Šibal učinil přesně podle rozkazu. Pustil se večer do práce a vymazal kolomazí celý vůz a nejvíc zadní sedadlo.

Vyjížděli ráno za tmy. Farář s kupcem se usadili vzadu, Enšpígl skočil na kozlík, práskl do koní a jeli.

Farář se chytil okraje vozu a najednou začal čichat k ruce a volal: „Copak je to vlhkého a mastného? Mám toho plnou ruku.“ Kupec se nadzdvihl, aby také přičichl, ale pocítil, že se mu šaty lepí k sedadlu. Sáhl tam a křikl na kočího, co že to je.

„To bude nejspíš kolomaz,“ řekl klidně Enšpígl, „kterou jsem celý vůz namazal, jak jste si přál.“

Kupec a farář byli z toho zoufalí. A začali nadávat. Konečně svítalo, i koupili ve vsi otep slámy, očistili se trochu a vůz vystlali. Kupec však nadával znova a znova. „Táhni k šibenici, lotře!“ ulevoval si, když usedal do slámy. Enšpígl trhl opratěmi a zabočil úzkou cestou na návrší, kde stála šibenice. Zastavil až pod ní a rychle vypráhl koně. „Ten chlap se zbláznil! Co vlastně myslíš – a co tu chceš dělat?“ křičel kupec.

„Copak jste neporučil, abych sem jel?“ odpověděl Enšpígl. „Myslel jsem, že si chcete s panem farářem trochu odpočinout.“

Co si měli počít. Vysmáli se mu, že je hlupák, a kupec poručil: „Teď honem zapřáhni a jed! Ať se mi ani neohlédneš, nebo bude s tebou zle!“

Enšpígl vytáhl potají nichlav, kterým je zadní část vozu připojena k přední, vsedl na kozlík a práskl do koní. Koně se dali do klusu a Enšpígl je pobízel stálým práskáním biče.

„Zastav, ničemo! Stůj, šibeničníku!“ křičeli za ním oba páni, co jim hrdlo stačilo. Ale marně. Enšpígl se podle kupcova přání ani neohlédl. Ujížděl s předkem vozu o překot, odpoutaný zadek zůstal na cestě. Oba cestující vypadli na zem. Nezbývalo jim než utíkat za kočím, který seděl na kozlíku jako svíčka. Šťěstí, že cesta vedla do kopce a koně šli krokem.

Když konečně šibala dohonili, sotva dechu popadali. Nejraději by ho ztloukli, ale to by si byli pomohli z bláta do louže. Kdo by s nimi jel, když ani jeden z nich se v tom nevyznal? Enšpígl se tvářil, že za nic nemůže, a divil se té nehodě. Oběma pánům nebylo do řeči, ani se jim nechtělo cestovat dál. Když Enšpígl spravil vůz – a to nebylo tak hned – poručil kupec, aby obrátil a jel domů.

Bylo už pozdě večer, když dojeli, a pán řekl Enšpíglu: „Těch pár hodin tě tu ještě snesu, ale časně zrána ať mi vyklidíš dům!“

„Ty můj bože,“ zabědoval Enšpígl, „ať dělám sebelíp, co mi poručíte, nikdy vám to není vhod. Kéž bych aspoň poslední rozkaz vykonal k vaší spokojenosti!“ A šel spat.

Časně zrána, kdy celý dům ještě spal, dal se do práce. Vynášel židle, stoly, postele, skříně, obrazy i knihy do zahrady. Pršelo a hodně přitom promokl. Když vyklidil všechny světnice, zaklepal na ložnici svých pánů. Ti se probudili a ptali se, co chce.

„Mám vyklidit také ložnici?“ zeptal se prostoduše. „Se všemi ostatními světnicemi jsem už hotov.“

V kupci hrklo. Poznal, že se děje něco neblahého. Vyskočil z postele a vyběhl ven. Když viděl tu spoušť, zařval vztekle: „I ty lotře! To ti přijde draho! Rychle pro dráby! Ať hned přijdou a přinesou železa!“

Nastal shon, kterého Enšpígl využil a zmizel. Měl už vyhlédnut úkryt na půdě sousedního domu. Koukal odtamtud do kupcovy zahrady a smál se, jak odnášejí promáčené vědci do domu. Pak spal celý den a v noci opatrně opustil město.

Enšpígl holičem

Kdykoliv přišel do nějakého města, šel Enšpígl nejdřív tam, kde se shromažďovalo hodně lidí, obyčejně na trh. Věděl, že na takovém místě je lehké seznámit se s lidmi, přilepit se na někoho nebo lacino k něčemu přijít.

Okouněl takto jednou na trhu, když k němu přistoupil holič a ptal se zvědavě, odkud přichází.

„Z daleka,“ řekl šibal a mohl říci holiči, co chtěl, neboť znal hezký kus světa.

„A jakého jsi řemesla?“

Světa znalý taškář dobře věděl, koho má před sebou, a odpověděl proto: „Jsem počestného řemesla bradýřského tovaryš.“

To holiče velmi potěšilo, protože potřeboval pomocníka, a Enšpíglu najal. Dům měl zrovna na tržišti, a proto řekl novému tovaryši: „Víš co? Musím ještě něco v trhu obstarat, jdi tedy napřed tamhle, co je to vysoké okno,“ a ukázal Enšpíglu na svůj dům.

Šibal přisvědčil a šel. Když přišel k domu, uhodil pěstí do okna a skočil dovnitř. Div že neporazil bradýřovu ženu, která pod oknem předla, a když uslyšela řinkot skla, leknutím vyskočila od kužele. Enšpígl pozdravil, jako by se nic nestalo: „Bůh žehnej počestnému řemeslu!“

„Kam tě sem čerti nesou?“ křičela poděšená žena.

„Jsem váš nový pomocník a pán mě sem právě poslal, abych tu na něho počkal.“

„A tos mi pěkný pomocník! Sotva přijdeš, naděláš škody za kolik rýnských. Proč jsi nešel dveřmi?“

„Nehněvejte se, milá paní,“ omlouval se šibal, „ale pán přikázal, abych šel tam, co je to vysoké okno, a já se zachoval podle jeho rozkazu.“

Zatím přišel holič a zle se rozčilil, když zjistil, co se stalo.

„Ale mistře, vždyť jste mi to sám přikázal, abych šel tam, co je to vysoké okno,“ namítl Enšpígl. „A jaký by to byl pomocník, aby hned ponejprv neposlechl?“

Ta slova na mistr zapůsobila. Budu mít poslušného tovaryše, pomyslel si. Ostatně škodu nahradím z jeho platu. Spokojen s Enšpíglovou prací nebyl mistr nikdy, ale přece to jakžtakž šlo. Až jednou... Tehdy mu dal nabrousit břitvy. „Ale ať jsou jako meče!“ řekl a odešel.

Enšpígl poslušně přikývl a dal se do broušení.

Když se mistr vrátil a podíval se na pomocníkovu práci, nemohl leknutím ani promluvit. Šibal brousil horlivě, pod rukou mu lítalo jisker jak u kováře a na stole leželo už několik břitev, které byly naostřeny po obou stranách a vybroušeny do špičky jako meče.

Holič konečně popadl dech a vyrazil ze sebe: „Táhni, ničemo, kudy jsi přišel! Nebo...“ Nedořekl však a koukal s otevřenými ústy za Enšpíglem, který nečekal, co bude, skokem byl na okně, jež bylo nově zaskleno, a než se mistr vzpamatoval, už řinčelo sklo a tovaryš pelášil po náměstí. Ve chvílce zahrnul do křivolakých uliček a byl tentam.

FRYNTA, Emanuel. *Moudří blázni: Knížka historek, pohádek, povídek a veršů o moudrém bláznovství a bláznivé moudrosti*. 2. vyd. Praha: Albatros, 1976.

- 1) Srovnej Palečka, Enšpígla a Nasreddina (prostředí, reakci okolí, základní povahové rysy). Který z nich pomáhal a který i škodil?
- 2) Z které krajiny Enšpígl pochází?
- 3) Proč má na náhrobku zrcadlo a sovu?
- 4) Kterou vrstvu obyvatel si Enšpígl vybíral, když chtěl někoho napálit?
- 5) Jakým způsobem škodil?
- 6) Co provedl ševci?
- 7) Co provedl kupci?
- 8) Jak dopadlo cestování s Enšpíglem?
- 9) Co znamená rčení: vyklidit dům?
- 10) Co provedl bradýři (holičovi)?

Řešení:

- 1) Paleček je z Čech, Nasreddin z Blízkého východu nebo severní Afriky a Enšpígl z německého prostředí. Palečka měli rádi všichni chudí, u Nasreddina se musel být na pozoru nedobry člověk (člověk se špatnými vlastnostmi), u jeho šprýmů se lidé smáli. Enšpíglovy škodolibosti nebyly oblíbené, vyvolávaly vztek.
- 2) Z Německa.
- 3) Podle překladu Eule = sova, soví, Spiegel – zrcadlo
- 4) Kupce, řemeslníky, faráře.
- 5) Dělal vše doslova.
- 6) Zničil mu kůži.
- 7) Neupekl pečeni.
- 8) Špatně – nejdřív jim pomazal vůz kolomazí, pak je zavezl k šibenici, nakonec rozpojil vůz.
- 9) Odejít, opustit dům.
- 10) Zničil mu břitvy.